

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ У ТВОРЧОСТІ ПАНФІЛА ЮРКЕВИЧА

У ХІХ ст. ціннісно-пізнавальний контекст розвитку науки визначали події, що привели до краху революційно-романтичних ідеалів. Натомість підвищився реалістичний інтерес в усіх сферах людської діяльності. Це була епоха Просвіти з характерним на той час протиставленням знання і віри. Ряд теоретиків і практиків вважали, що вони не сумісні. Панфіл Юркевич, український філософ-гуманіст, педагог і християнський мисленник, не поділяв ці погляди, більше того – рішуче виступив з обґрунтуванням потреби виробити адекватні засоби узгодження істини віри з науковими знаннями.

Відомий український філософ Дмитро Чижевський, характеризуючи духовну атмосферу, що оточувала П. Юркевича в Москві, зазначав: „З незрозумілих причин матеріалізм (а саме найбільш примітивна його форма „механічний матеріалізм”) вважався на ті часи якимось зв’язаним з радикалізмом політичним. Цього було досить, щоб уся прогресивна російська журналістика в період максимальної філософської некультурності (дванадцятилітня заборона викладання філософії в університеті зробила своє) накинулася на Юркевича як на політичного ворога. Цю полеміку, що її розпочав Микола Гаврилович Чернишевський, важко назвати інакше, як не хрестовим походом темноти і некультурності, яка, не маючи сили боротися з думкою силою думки, підмінила полеміку лайкою, брехнею й особистими нападами. Проти цього знаряддя в Панфіла Юркевича не було сили і він замовк на довгі роки... Чи може бути життя трагічніше?” [1].

Панфіл Юркевич лишив по собі невелику літературну спадщину, включаючи і педагогічні твори. За життя він мав усього 12 публікацій, лише 5 з них припадає на московський період, серед яких переважали праці з питань педагогіки.

Педагогічні ідеї П.Д.Юркевича висвітлюються в таких основних педагогічних працях, як: “Лекції про виховання”, “Курс загальної педагогіки”, а також філософським обґрунтуванням педагогічної концепції у відомому доробку нашого земляка “Розум згідно з вченням Платона і досвід згідно з вченням Канта”. Основи педагогіки П.Юркевича були сформовані в київському періоді його наукової творчості і відтворені в працях “Ідея” та “Серце і його значення в духовному житті людини згідно з вченням слова Божого”. Вже в той час автор заявив, що ідея наповнює божественним світлом життя людини і дарує їй здатність творити безсмертне і вічне.

Релігійні та наукові позиції П.Юркевича, які визначені в “Ідеї” і в подальшому знаходять вияв у педагогічній концепції, – це насамперед поєднання християнської моралі і науки, віри та знання. Тому, якщо спробувати дати аксіологічну оцінку педагогічному вченню П.Юркевича, то безперечно його складовими частинами є теологія, філософська антропологія, етика, юриспруденція, психологія і педагогіка. Ідея

П.Юркевича – це сутність людства, як єдиного цілого, ідея моральної діяльності індивіда в суспільному об'єднанні, ідея верховної істоти, яка насамперед дбала б про благочинність і моральне вдосконалення соціуму. Але оскільки всяка ідея потребує пояснення і розуміння, то таку функцію, на думку філософа, спроможна виконати філософія. Тому філософія, вказує П.Юркевич, є пріоритетною серед наук, які спроможні пояснювати і вивчати людський дух. У даному випадку є цікавим визначення П.Юркевичем предмету філософії. “Філософія, – підкреслює він, – це наука наук, це усвідомлення абсолютним духом себе самого, спокійне дзеркало, в якому відображається цей світ і його зміни” [2; 39, 61].

Саме в такому ракурсі і надихає нас сьогодні постать П.Юркевича як теоретика неординарної концепції громадянського суспільства і філософсько-педагогічного вчення. “Держава, – писав П.Юркевич, – підтримує своє існування та історичне значення спочатку арміями, потім вона усвідомлює потужну силу капіталу і опікується розвитком народного добробуту, накінець, вона переконується, що до цих умов значення її сили повинна долучитися ще одна умова і дуже важлива і нічим іншим не замінима – це народна освіта. Коли держава досягає такого рівня розвитку, тоді виховання молодого покоління є домом громадським і предметом загальної уваги всіх: сім'ї, церкви, суспільства, держави” [3].

Освітня концепція П.Юркевича – це насамперед логічне продовження його філософсько-антропологічних висновків, сутність яких і подальша перспектива в формуванні високоморальної особистості, громадянина і гуманіста. “Завдання гуманістичної освіти в тому, – відзначав П.Юркевич, – щоб всі дані блага, якими є народність, релігія, мораль, дістали ствердження на загальноприйнятих і загальнолюдських засадах” [4].

Головними педагогічними принципами П.Юркевича є принцип свідомого впливу освіти на особистість і покладання всіх зусиль на свідому віддачу накопичених індивідом знань. На думку вченого-педагога, завдання педагогіки державницького рівня слід розуміти як формування свідомого, вільномислячого громадянина. “Школа, – за визнанням П.Юркевича, – не є особливою і новою формою спільного духу, вона є штучною установою, яка отримує своє моральне життя від тісного зв'язку з сім'єю, суспільством, державою і церквою” [5]. Школа в баченні педагога – це освітня і моральна інституція. “Народи освічені і вільні, – підкреслює вчений, – вміють робити школу місцем, яке оточує їх моральною атмосферою свободи” [6].

Виходячи з „філософії серця”, Панфіл Юркевич наголошував, що завдання школи у вихованні почуттів: якщо школа дала учневі світло без тепла, уміння знати без здатності співчувати, то знання будуть використані учнем лише як засоби для удосконалення людей. Людина ж відчуває живу потребу заповнити себе іншими людьми, щоб поряд зі знаннями в учнях розквітали кращі почуття. А для цього необхідні: могутній вплив релігії, захоплюючий приклад особистості вчителя, сильні враження від історії людства й вітчизни, споглядання і переживання істини, добра й краси. У спогляданні явищ прекрасних і величних пізнання і любов, голова і серце

з'єднані нерозривно. Стан душі, коли людина ні холодна, ні тепла, спричиняється недостатнім релігійним і естетичним вихованням, які дають крила душі. Виховання повинно бути таким, щоб у душі учня визріла невидима віра, а не тільки щоб він володів її зовнішнім виразом. Школа, яка не дбає про релігійне й естетичне виховання дітей, дає їхнім розумовим силам дуже бідний розвиток [7].

Важливе значення в педагогічній концепції П.Юркевича займає соціально-політичний аспект, який безпосередньо філософ пов'язує з особистістю вчителя, методикою навчання і виховання майбутнього покоління. Учитель, на думку П.Юркевича, є моральним ідеалом у навчальних закладах, і любов до нього автентична його моральній зрілості. Тому в навчанні і вихованні дітей учитель повинен керуватися лишень моральними методами. “Коли вчитель, – пише П.Юркевич, – має стільки душевної тонкості і ніжності, що легко... відмічає присутність моральної ідеї, він уже здалеку схиляє своїх учнів до морально-релігійних переконань” [7]. Як навчання, так і виховання повинно переслідувати ближні і подальші цілі, тобто П.Юркевич піднімає питання педагогічної стратегії в освітянській політиці. “Виховуй так, – настановляє філософ, – щоб людина могла достатньо використовувати свої здібності, щоб вона була гідна для суспільства, щоб була сильною в мудрості і доброзичливості” [8]. Таким чином, педагогіка, словами П.Юркевича, – це система з орієнтованих дій на суб'єкт виховання, в комплекс якої входить ідеї навчання і виховання, спрямовані на розвиток індивідуальних здібностей особистості не лише для накопичення знань, але й для того, щоб ці знання приносили користь суспільству. Тобто моральне і педагогічне в контексті освітянської концепції П.Юркевича виступає не лише як єдине ціле, але воно безпосередньо спрямоване на соціум, в якому мешкає людина.

При визначенні пріоритетних методів у навчально-виховному процесі П.Юркевич орієнтує вчителя на наступні – настанова, нагадування, пересторога, поради, похвала, осуд, самоповага. Хоча не виключає філософ і тілесних покарань, з приводу яких вказує: “Особливо делікатним питанням в наш час є тілесні покарання. В даному випадку все залежить від освіченості, добросовісності і досвіду вихователя” [9].

Характеризуючи педагогічну концепцію П.Юркевича, неможливо не вказати на роль слова як пріоритетного засобу виховання. “Вільнодіюче слово повинно служити єдиним органом безпосереднього морального впливу” [10]. “В слові, яке повинно бути головною зброєю вихователя, повинна відображатися м'якість любові і суворість авторитету” [11].

Філософія виховання П.Юркевича, як методологічно, так і змістовно, є, насамперед, цілком завершеним соціальним явищем, яке рекомендується в педагогічній практиці майбутнім учительським кадрам, і лише враховуючи їх високоморальну освітянську позицію та патріотизм, вона зможе стати доступною об'єктам педагогічного впливу. Автор прагнув здійснити цю педагогічну процедуру як процес послідовної реалізації морального виховання людини, особливо дітей. З точки зору системи релігійної філософії

нашого земляка подібне переконливе емоційно-естетичне ставлення до предмета виховання виникає під дією вимог православної релігії і є результатом їх релігійного досвіду. Саме релігійний досвід, на думку П.Юркевича, є визначальним у ракурсі національного розуміння загальнолюдського сенсу виховання.

Виховання – це служіння людству, здійснюючи яке, ми лише віддаємо Боже Богові. Держава так повинна виховувати своїх громадян, щоб вони були джерелом її сили, свободи і розквіту. А так як людина є предметом вічного обрання Бога, прагнення християнської педагогіки полягає в тому, щоб відтворити в особистості виховання риси безсмертя, якими є мудрість і любов, правда і святість.

Людина є об'єктом досліджень і пошуків у творчій спадщині П.Юркевича. Тому через прагнення до самовдосконалення і здатності керувати своїм єством людина здатна, в перспективі, наблизитися до Великого Творця. Але ця процедура може бути вирішена тільки у спільності з іншими індивідами, тільки тоді людина може збагнути образ Божий, реалізувати свої сили і можливості і на основі цього усвідомити своє призначення, яке вказане їй Богом. Боголюдина, або поєднання Божества з людиною, – ось взірець, який відтворює цінність людського життя. “Людина покликана проявити в собі образ Божий ділом мудрості і правди, любові і святості... Вона повинна бути досконалою, як досконалий її Отець Небесний” [12].

Список використаних джерел

1. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992. – С.89.
2. Панфіл Юркевич. Ідея // Панфіл Юркевич. Вибране. – К., 1993. – С.39, 61.
3. П.Юркевич. Курс общей педагогике с приложением. – М., 1869. – С.29.
4. Там же. – С.25.
5. Там же. – С.212.
6. Там же. – С.247.
7. Там же. – С.232.
8. Там же. – С.145.
9. Там же. – С.184.
10. Там же. – С.109.
11. Там же. – С.108.
12. Юркевич П.Д. Читенія о воспитаніи. – М., 1865. – С.10.